УДК 338.439

І. С. Крамаренко,
к. е. н., доцент, декан факультету права та соціально-освітніх технологій,
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини Університету "Україна"
ORCID ID: 0000-0002-0417-0918
О. А. Хмелик,
магістр спеціальності "Менеджмент",
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини Університету "Україна"
ORCID ID: 0000-0001-9427-5133

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.73

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

I. Kramarenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Dean of the Faculty of Law and Social and Information
Technologies, Mykolaiv Interregional Institute of Human Development of the "Ukraine" University
O. Khmelyk,
Master's Degree in Management,
Nikolaev Interregional Institute for Human Development, University of Ukraine

RESEARCH AND TRENDS OF CURRENT STATE OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF MACHINE- BUILDING ENTERPRISES OF UKRAINE

Метою дослідження є аналіз тенденції сучасного стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України. Основними завданнями статті є: визначення машинобудування як провідної галузі промисловості; діагностика та аналіз стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України.

Аналіз кількості промислових підприємств за видами діяльності та інноваційної активності показав: пропорційне зростання кількості підприємств машинобудівної галузі майже по всіх видах діяльності з позитивною динамікою, хоча ця динаміка останнім часом дещо уповільнилася, однак таке уповільнення характерне і для інших галузей промисловості. Негативним є значне скорочення машинобудівних підприємств за інноваційною активністю.

Проведений аналіз обсягів фінансування та витрат на інноваційну діяльність в економіці України свідчить, що останнім часом вони значно скоротилися з 2015 року. Серед факторів, що стримували інноваційну діяльність, фахівці визначають такі: нестача власних коштів підприємств; недостатня фінансова підтримка держави; великі витрати на інновації; недосконалість законодавчої бази; тривалий термін окупності інновацій; нестача інформації про нові технології; відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями; відсутність попиту на продукцію та несприятливість підприємств до нововведень; відсутність кваліфікованого персоналу.

У ринкових умовах роль інновацій для машинобудівних підприємств зростає і стає провідною. Машинобудування не обминуло кризові явища, які призвели до значного скорочення випуску деяких видів продукції, погіршення державних та міжгалузевих економічних зв'язків, що розбалансували економічну систему загалом. Враховуючи викладене, можна зазначити, що машинобудівна галузь має багато проблем, для розв'язання яких необхідний ретельний аналіз та розробка оптимального системного підходу.

Враховуючи потребу в реалізації затвердженого в Україні інноваційного шляху розвитку економіки, слід наголосити, що формування науково-технологічного та інноваційного потенціалу виявиться продуктивним лише за умов розвитку високотехнологічних винаходів, обґрунтованих вітчизняними науково-технічними розробками, здатних здійснити українським підприємствам конкурентні переваги на найближчу і довгострокову перспективу. Суть інноваційної перебудови економічної політики України повинна складатися в концентрації існуючих ресурсів у конкурентоздатних областях науково-технічного прогресу, і передусім у високотехнологічних напрямках. Розвиток машинобудівних підприємств дозволить Україні покращити технологічну структуру і наблизити її до світових вимог.

The purpose of the study is to analyze the trend of the current state of innovative development of machine-building enterprises of Ukraine. The main tasks of the article are: determination of mechanical engineering as a leading industry; diagnostics and analysis of the state of innovative development of machine-building enterprises of Ukraine.

The analysis of the number of industrial enterprises by types of activity and innovation activity showed: a proportional increase in the number of enterprises of the mechanical engineering industry in almost all types of activity with positive dynamics, although this dynamics has slowed somewhat recently, but this slowdown is typical for other industries. The significant reduction of machine-building enterprises by innovation activity is negative.

The analysis of the volumes of financing and expenditures for innovative activity in the economy of Ukraine shows that they have decreased significantly since 2015. Among the factors that hampered innovation activity, experts determine the following: lack of own funds of enterprises; insufficient financial support from the state; high costs for innovation; imperfection of the legislative framework; long payback period for innovations; lack of information on new technologies; lack of opportunities for cooperation with other enterprises and scientific organizations; lack of demand for products and the unfavorable nature of enterprises to innovate; lack of qualified personnel.

In a market environment, the role of innovation for machine-building enterprises is growing and becoming a leader. Mechanical engineering did not bypass the crisis, which led to a significant reduction in the production of certain products, deterioration of state and inter-sectoral economic ties, which unbalanced the economic system as a whole. Given the above, it can be noted that the engineering industry has many problems that require careful analysis and the development of an optimal systematic approach.

Taking into account the need for realization of the innovative way of development of economy approved in Ukraine, it should be emphasized that the formation of scientific and technological and innovation potential will be productive only in the conditions of development of high-tech inventions, substantiated by domestic scientific and technological developments, capable to give the Ukrainian enterprises the most competitive prospects and competitive prospects.. The essence of innovative restructuring of Ukraine's economic policy must be to concentrate existing resources in competitive areas of scientific and technological progress, and above all in high-tech areas. Development of machine-building enterprises will allow Ukraine to improve its technological structure and bring it closer to world requirements.

Ключові слова: інновація, інвестиція, інноваційна діяльність, інноваційна активність, промисловість, машинобудування.

Key words: innovation, investment, innovative activity, innovation activity, industry, mechanical engineering.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з найбільших значущих проблем адаптації до ринкових умов розвитку українських підприємств і держави загалом є пошук шляхів підвищення їх інноваційної конкурентоспроможності, де провідне місце належить інноваційній діяльності.

Країни, які ігнорують тенденції світового господарського розвитку, сьогодні не мають перспектив економічного зростання. Для них існує загроза неконкурентоспроможності продукції, що випускається, втрати своєї технологічної незалежності. Однак не лише неконкурентоспроможність продукції, підприємств, галузей, національної економіки є найбільшою загрозою для країн, а вірогідність їх постійного відриву від провідних країн через невисоку здатність економіки до інвестицій та впровадження несумісність технологій, а також структурно-галузеву несумісність. Їм заготована роль країн-донорів сировини або країн, куди будуть направлятися депресивні екологічно загрозові види виробництва.

Машинобудування вважається основною галуззю промислового світу. Провідна роль у галузевій структурі народногосподарського комплексу України належить промисловості, яка є важливою ланкою господарства країни. У структурі промисловості України найбільшу питому вагу мають галузі важкої індустрії, особливо машинобудування, чорна металургія та вугільна промисловість. Дослідження сучасних тенденцій інноваційного розвитку машинобудівних підприємств як головного індикатору сталого розвитку промисловості є досить актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у вивчення питань, що стосуються особливостей функціонування підприємств машинобудівної галузі України, здійснили такі науковці: Б.М. Да-

нилишин, В.М. Геєць, В.Г. Герасимчук, В.А. Дикань, Н.В. Касьянова, Н.В. Вещепура, Д.В. Солоха, К.В. Сотнікова, О.В. Єлетенко та інші.

Вклад учених-економістів у вирішення актуальних проблем функціонування підприємств машинобудівного комплексу є вагомим, але водночас слід звернути увагу на об'єктивну необхідність дослідження питань, що стосуються аналізу стану та визначення перспектив подальшого інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі [1].

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз тенденції сучасного стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України.

Основними завданнями статті є: визначення машинобудування як провідної галузі промисловості; діагностика та аналіз стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Машинобудівний комплекс — це система галузей, підгалузей, підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом засобів виробництва та предметів народного споживання. Машинобудування є надзвичайно складною комплексною галуззю промисловості, яка об'єднує кілька десятків галузей. Найбільш розвиненими з них в Україні є важке машинобудування, автомобілебудування, сільськогосподарське, транспортне машинобудування, верстатобудування, приладобудування, електротехнічне виробництво, хімічну і нафтохімічну машинобудування. На сьогодні підприємства машинобудівного комплексу становлять велику галузь переробної промисловості України. Ця галузь є основою технічного та технологічного прогресу розвитку народного господарства в цілому. У структурі про-

Рис. 1. Розподіл обсягу реалізованої продукції промисловості за видами діяльності у 2018 р. (% до загального обсягу)

Джерело: [1].

мисловості економічна частка машинобудування становить 7% (рис. 1) [1].

Розвиток машинобудування — основа науково-технічного прогресу в усіх галузях народного господар-

ства, значна підтримка конкурентоспроможності країни. Завдання машинобудівного комплексу — випуск машин та обладнання високотехнологічного рівня, які повинні забезпечити підвищення продуктивності праці,

Таблиця 1. Кількість промислових підприємств за видами діяльності та інноваційною активністю

Види діяльності	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2013	Відхилення 2018/2017
Промисловість, од.	121244	131491	135149	127069	123876	125859	4615	1983
з них кількість інноваційно активних промислових підприємств, од.	1715	1609	824	834	759	777	-938	18
% до загальної кількості промислових підприємств	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3	18,9	2,7	1,6
з них кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), од.	1327	1371	1312	1208	723	735	-592	12
% до загальної кількості промислових підприємств	12,8	13,6	12,9	12,1	15,2	16,6	3,8	1,4
Кількість упроваджених видів інноваційної продукції (товарів, послуг), од.	3238	3403	3138	3661	3136	4139	901	1003
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, од.	1057	1141	1271	1360	1517	2108	1051	591
Переробна промисловість, од.	111901	123108	126217	118527	114773	115949	4048	1176
Машинобудування, од.	6724	6479	6865	6602	6682	6969	245	287
Виробництво автотранспортних засобів, од.	64	58	73	73	63	61	-3	-2
Виробництво машин і устаткування, од.	3111	3014	3112	3100	3207	3345	234	138
З них:								
За напрямками інноваційної діяльності, од.	113	110	80	80	61	86	-27	25
Впроваджували нові технологічні процеси, од.	254	358	308	308	353	85	-169	-268
Упроваджених видів інноваційної продукції, од.	495	354	324	718	571	724	229	153
Реалізували інноваційну продукцію, од.	654	104	67	332	306	76	-578	-230

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

зниження матеріалоемності та енергоемності, сприяти поліпшенню якості продукції.

Для оцінки загального рівня розвитку машинобудування в структурі промисловості на сучасному етапі проаналізуємо кількість промислових підприємств за видами діяльності та інноваційною активністю (табл. 1) [2].

Аналіз даних таблиці 1 показав пропорційне зростання кількості підприємств машинобудівної галузі майже по всіх видах машинобудівної промисловості з позитивною динамікою, хоча ця динаміка останнім часом дещо уповільнилася, однак таке уповільнення характерне і для інших галузей промисловості. Його темпи свідчать про вихід машинобудування на сталий етап розвитку, але не виключають деяких проблем, характерних для промисловості багатьох країн СНД. Зокрема, можна вести мову про надмірне насичення споживчого ринку імпортом продукції машинобудування. Чим більше насичення, тим менша необхідність створення нових підприємств.

Спостерігається зменшення кількості інноваційно активних підприємств машинобудівної галузі у 2018 р. (86) порівняно з 2013 р. (113), але порівняно з 2017 р. (61) ця кількість збільшилася, однак це свідчить про скорочення інноваційної активності в галузі.

Важливим чинником розвитку машинобудування є сучасні технології, але необхідно констатувати, що в деяких галузях відставання в цьому напрямку вимірюється десятиріччями. Наведені фактори вказують на те, що потрібно провести дослідження машинобудівного комплексу для того, щоб визначити сильні і слабкі сторони та потенційні загрози.

Серед факторів, що стримували інноваційну діяльність, фахівці визначають такі: нестача власних коштів, на це вказали майже 81,7% промислових підприємств; недостатня фінансова підтримка держави — 50,9%; великі витрати на інновації — 49,3%; недосконалість законодавчої бази — 33,5%; високий економічний ризик — 32,5%; тривалий термін окупності інновацій — 30%; нестача інформації про нові технології — 17,1%; відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями — 16,7%; нестача інформації про ринки збуту — 15,2%; відсутність попиту на продукцію та несприятливість підприємств до нововведень — 14,4%; відсутність кваліфікованого персоналу — 13,7% [3].

Як свідчать дані таблиці 2, протягом 2013 — 2018 рр. питома вага витрат обсягу виконання науково-технічних робіт у ВВП становила 0,7 — 0,47%, при цьому спостерігається чітка тенденція до зменшення.

Проблема пошуку джерел фінансування та кредитування інноваційного розвитку набула сьогодні особ-

Таблиця 2. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт

Роки	Разом у фактичних цінах	В тому числі			Питома вага обсягу виконання науково-технічних робіт у ВВП
		Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження	науково-технічних (експериментальних) розробок	
		млн грн			%
2013 ¹	10248,5	2698,2	2061,4	5488,9	0,70
2014 ^{1,2}	9487,5	2452,0	1882,7	5152,8	0,60
2015 ^{1,2}	11003,6	2460,2	1960,6	6582,8	0,55
2016 ²	11530,7	2225,7	2561,2	6743,8	0,48
2017 ²	13379,3	2924,5	3163,2	7291,6	0,44
2018 ²	16773,7	3756,5	3568,3	9448,9	0,47

Примітки: ¹ Дані за 2010—2015 роки перераховано без урахування витрат на виконання науково-технічних послуг.

² Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

ливої гостроти і потребує здійснення комплексних досліджень у цьому напрямі.

Відповідно до ст. 18 Закону України "Про інноваційну діяльність", джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є [4]: 1) кошти державного бюджету; 2) кошти місцевих бюджетів; 3) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; 4) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; 5) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; 6) інші джерела, не заборонені законодавством.

За даними Державної служби статистики України, загальна сума витрат на інноваційну діяльність за 2000—2018 рр збільшилася в 6,9 разів. Загалом якщо розглядати динаміку інноваційної активності, необхідно відзначити позитивну динаміку до 2016 року, сума витрат збільшилася на 11104,9 млн грн порівняно з 2011 роком. Однак, у 2017 році відбулося значне скорочення на 14112 млн грн у порівнянні з 2016 роком (табл. 3).

Розраховуючи дані Державної служби статистики України, необхідно зробити висновок, що структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України за досліджуваний період значно не змінилась. Переважними джерелами фінансування є власні кошти підприємств.

У 2018 році структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України становила: власні кошти підприємств — 88,19% від загальної суми витрат, кошти державного бюджету — 5,25%, кошти іноземних інвесторів — 0,88% та інші джерела фінансування — 5,68% відповідно.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зробити висновок про те, що в сучасних умовах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств виступають переважно влас-

Таблиця 3. Динаміка та структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України за 2011—2018 роки

Роки	Витрати на інновації, млн грн	У тому числі за рахунок коштів							
		власних		державного бюджету		інвесторів-нерезидентів		інших джерел	
		млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %
2011	14333,9	7585,6	52,92	149,2	1,04	56,9	0,40	6542,2	45,64
2012	11480,6	7335,9	63,90	224,3	1,95	994,8	8,67	2925,6	25,48
2013	9562,6	6973,4	72,92	24,7	0,26	1253,2	13,11	1311,3	13,71
2014	7695,9	6540,3	84,98	344,1	4,47	138,7	1,80	672,8	8,74
2015	13813,7	13427	97,20	55,1	0,40	58,6	0,42	273	1,98
2016	23229,5	22036	94,86	179	0,77	23,4	0,10	991,1	4,27
2017	9117,5	7704,1	84,50	227,3	2,49	107,8	1,18	1078,3	11,83
2018	12180,1	10742	88,19	639,1	5,25	107	0,88	692	5,68

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

ні джерела фінансування. Отже, актуальним на сьогоднішні питання є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України. Адже успіх інноваційної діяльності значною мірою встановлюється формами її організації і способами фінансової підтримки. У міру того, як нові наукові розробки і технології стають основоположними складниками національної безпеки держави, розвинені країни знаходять різноманітні можливості для підтримки та розвитку інновацій. Водночас поширюється різноманітність методів фінансування інноваційної діяльності і спектр заходів із непрямої підтримки інновацій.

Активна реалізація інноваційних процесів — спосіб повернення до життя традиційних видів економічної діяльності. Він полягає в повторному впливанні в них рушійних сил, здатних забезпечити конкурентоспроможність і створити нові робочі місця за допомогою цілеспрямованого розвитку всієї технологічної бази. Тут використовують цілу низку технологій. Це не тільки електроніка, інформаційні технології, засоби гнучкої автоматизації, нові технології одержання, переробки й обробки матеріалів, способи і засоби економії енергії, а також тип організації, що краще реагує на потреби виробничого процесу і ринку, сприяє зменшенню витрат і усуненню "вузких" місць [5].

Отже, можна зробити висновок, що тільки швидке втілення наукових досягнень у нові технології та продукцію надасть країні можливість впевнених та постійних темпів економічного зростання, а скерованість її зусиль на найбільш оптимальних напрямках науково-технічного та соціально-економічного поступу в межах інноваційних відкриттів буде допомагати зростанню її міжнародної конкурентоздатності на світових ринках.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Аналіз кількості промислових підприємств за видами діяльності та інноваційної активності показав: пропорційне зростання кількості підприємств машинобудівної галузі майже по всіх видах діяльності з позитивною динамікою, хоча ця динаміка останнім часом дещо уповільнилася, однак таке уповільнення характерне і для інших галузей промисловості. Негативним є значне скорочення машинобудівних підприємств за інноваційною активністю.

Проведений аналіз обсягів фінансування та витрат на інноваційну діяльність в економіці України свідчить, що останнім часом вони значно скоротилися з 2015 року. Серед факторів, що стримували інноваційну діяльність, фахівці визначають такі: нестача власних коштів підприємств; недостатня фінансова підтримка держави; великі витрати на інновації; недосконалість законодавчої бази; тривалий термін окупності інновацій; нестача інформації про нові технології; відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями; відсутність попиту на продукцію та несприятливість підприємств до нововведень; відсутність кваліфікованого персоналу.

У ринкових умовах роль інновацій для машинобудівних підприємств зростає і стає провідною. Машинобудування не обминуло кризові явища, які призвели до значного скорочення випуску деяких видів продукції, погіршення державних та міжгалузевих економічних зв'язків, що розбалансували економічну систему загалом. Враховуючи викладене, можна зазначити, що машинобудівна галузь має багато проблем, для розв'язання яких необхідний ретельний аналіз та розробка оптимального системного підходу.

Враховуючи потребу в реалізації затвердженого в Україні інноваційного шляху розвитку економіки, слід

наголосити, що формування науково-технологічного та інноваційного потенціалу виявиться продуктивним лише за умов розвитку високотехнологічних винаходів, ґрунтованих вітчизняними науково-технічними розробками, здатних здійснити українським підприємствам конкурентні переваги на найближчу і довгострокову перспективу. Суть інноваційної перебудови економічної політики України повинна складатися в концентрації існуючих ресурсів в конкурентоздатних областях науково-технічного прогресу, і передусім у високотехнологічних напрямках. Розвиток машинобудівних підприємств дозволить Україні покращити технологічну структуру і наблизити її до світових вимог.

Література:

1. Пігуль Н.Г., Пігуль Є.І. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 444—449.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.12.2019).
3. Сохнич А. Я., Іртишева І.О. Інновації в період економічних трансформацій. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць: у 2-х вип. / ПДТУ. Маріуполь, 2012. Вип. 1, Т. 2. С. 14—18.
4. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 16.10.2012 № 5460-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40>. (дата звернення 18.11.2019).
5. Крамаренко І.С. Дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в Україні. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2014. № 2 (209). С. 151—155.
6. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=300> (дата звернення 12.12.2019).
7. Крамаренко І.С., Войт А.С., Кравець Л.О. Ефективність використання інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті впливу на економічне зростання. Вісник ХНАУ. 2019. № 1. С. 403—413.
8. Крамаренко І.С., Хаустова К.М., Архангельська А.-М.І. Роль інвестицій в розвитку транспортно-логістичної системи України. Економіка і суспільство. 2019. № 20. С. 456—462.

References:

1. Pigul, N.G. and Pigul, E.I. (2018), "Current state and prospects of development of machine-building complex of Ukraine", *Economy and society*, vol. (15), pp. 444—449.
2. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://vuv.ukrstat.gov.ua> (Accessed 12 Des 2019).
3. Sokhnych, A. and Irtysheva, I. (2012) "Innovations in the period of economic transformations", *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: Collection of Scientific Papers: in 2 issues*, PDTU, Mariupol, Issue. 1, T. 2. pp. 14—18.
4. Law of Ukraine "On Innovative Activity" of 16.10.2012 No 5460-VI, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40> (Accessed 18 Nov 2019).
5. Kramarenko, I.S. (2014), "Research of innovation-investment activity of enterprises in Ukraine", *Bulletin of the East Ukrainian National University named after Vladimir Dahl*, vol. 2 (209), pp. 151—155.
6. Pashuta, M. (2006), "Innovation as a factor in the advance of economic development", available at: <http://personal.in.ua/article.php?id=300> (Accessed 12 Des 2019).
7. Kramarenko, I.S. Voight, D.S. and Kravets, L. (2019), "Efficiency of using the investment potential of the national economy in the context of its impact on economic growth", *KhNAU Bulletin*, vol. (1), pp. 403—413.
8. Kramarenko, I.S. Haustova, K.M. and Arkhangelska, A.M. (2019), "The role of investments in the development of the transport and logistics system of Ukraine", *Economy and society*, vol. (20), pp. 456—462.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2019 р.